

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы

- ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң өмүрүннүн шаярдыгы болза:
- БАЯ-ТАГА РАЙОН**
Тос уругу божаан болгаш кижизиккен иелерни «ИЕНИНГ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИНГ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Сержиң Чамбаловна Деагер — «Муриақты» колхозтун колхозчусу.
Сес уругу божаан болгаш кижизиккен иелерни «ИЕНИНГ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИНГ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Олев Кужугетовна Амг — «Тээли» совхозтун ажилчиси.
Киров Салчаковна Маадыр-оол — «Тээли» совхозтун ажилчиси.
Сандаң Норбуевна Салчак — «Тээли» совхозтун ажилчиси.
Хочут Кековна Чүскү — «Муриақты» колхозтун колхозчусу.
Чеди уругу божаан болгаш кижизиккен иелерни «ИЕНИНГ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИНГ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Кара-кис Хертековна Калачи-оол — «Муриақты» колхозтун колхозчусу.
Куусал Салчаковна Комбулак — «Бай-Тал» совхозтун ажилчиси.
Шожут Салчаковна Содуна — «Бай-Тал» совхозтун ажилчиси.
Чекек Туушевна Хунал-Кара — Тээлинин бенин кулар черини ажилчиси.
Ады уругу божаан болгаш кижизиккен иелерни «ИЕНИНГ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЫНЫНГ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Малбуш Борбаковна Донгак — «Муриақты» колхозтун колхозчусу.
Байрмага Дуктешовна Кужугет — «Кара-Хөл» колхозтун колхозчусу.
Кара-кис Сариг-Донгаканна Саая — «Муриақты» колхозтун колхозчусу.
Шожут Салчаковна Салчак — Тээли совхозтун ажилчиси.
Севил Булакканна Хертек — Тээли суурда өг-бүле ээси.
Хайныппа Салчаковна Чыргал — Бай-Тал суурда өг-бүле ээси.
Беш уругу божаан болгаш кижизиккен иелерни «ИЕНИНГ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЫНЫНГ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Долуш Салчаковна Иргит — Тээли суурда өг-бүле ээси.
Өнөй Салчаковна Катан — «Тээли» совхозтун ажилчиси.
Достан Донгаканна Садам — Тээли сес чыл школанын ажилчиси.
Бак-кис Балаевна Салчак — «Тээли» совхозтун ажилчиси.
Долган Монадуловна Хертек — Кара-Хөл сес чыл школынын ажилчиси.
Елизавета Магдалиевна Хомушук — Тээлиде уруглар салып кижизиккенчиси.
ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН
Тос уругу божаан болгаш кижизиккен иелерни «ИЕНИНГ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИНГ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Долгар Чамбаловна Динпей — Чадаанын хаб заводунуң ажилчиси.
Хандык Чульдуновна Донгак — Хөндөргей суурда өг-бүле ээси.
Кизил-Урут Кенденовна Монгуш — «Октябрь 30 чылы» колхозтун колхозчусу.
Чолдаан Мамын-ооловна Монгуш — «Искра» колхозтун колхозчусу.
Лис Окте-Осуроэна Ооржак — «Сут-Хөл» совхозтун ажилчиси.
Сес уругу божаан болгаш кижизиккен иелерни «ИЕНИНГ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИНГ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Авай Бишак-Караванна Монгуш — Чыраа-Бажы ортумак школанын ажилчиси.
Кара-кис Калчан-ооловна Монгуш — «Сут-Хөл» совхозта уруглар исленин склад эрге-дегери.
Чорба Серен-ооловна Монгуш — «Искра» колхозтун колхозчусу.
Чеди уругу божаан болгаш кижизиккен иелерни «ИЕНИНГ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИНГ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
Дадар Сулуук-Хазеевна Куулар — «Искра» колхозтун колхозчусу.
Александарна Достай-ооловна Монгуш — Чадаана хоорайда өг-бүле ээси.
Сержинна Чанчоловна Монгуш — Шени суурда өг-бүле ээси.
Часын Дамчасина Монгуш — Чадаана хоорайда өг-бүле ээси.
Дадар Кизил-ооловна Ондар — СЭКП-ниң XXII съездин аттыг совхозтун ажилчиси.
Долгат Окте-ооловна Ондар — «Октябрь 30 чылы» колхозтун ажилчиси.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЧАА УЛУГ КЕРЭЭ

ПАРИЖ. СЭТА корреспонденти А. Бенионун дамытыны болза: Совет Эмелге Францианы аразына экономикти кыды аялдайлагынын талашында чаз керээге ат салышыны аңа болган. Ол керээни бугуар «Рено И. Т. П.» болгаш «Телемеханика» фирмалар ССР-ге магниттик хөдөлгөрлер бугуар төвү тургузарына дарилгелерин болгаш техникти документалык бээр.

Тускый эртемнигерин бодап турары-биле алгырга, чаз завод чүгүле ССР-де эвес, харын бугу делегейде-дээ ыдыг чикки-тик бугурулге черлеринин хөвөр дээр техникти туулу болур: аялгалга бурун иргенинин соонда оң чыл бурду бугуручулу улестирүү эң-не янзы-бур адырларда бугурулге чорудулгаларын автоматчыларына хөдөлгөрлер магниттик 5 миллион хөдөлгөрлик чөдөр.

СЭТА корреспонденти-биле бесөвезинге «Телемеханика» фирманың президентини Рене Эм мыңаар медеглээн:

СЭКП ТН-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев биле Францианың Президентизи В. Жискар д'Эстинин аразында дээрден негелди совет-француз чугалаанышкыны харылаанышкынын ийи таланың экономикти харылаанышкынын улам ийди хөгжүү-руге күчүлүг иди болур дээрзинге чингизин чен. Бис, бодавус талаастан, элден кеш мылар дургузунда аялгалдынын илген амгы керээге ат салгыш, бистер ол харылаанышкынын бажыларын хөвөрне бодавустуң эвези-биче-дээ бол улуг-хуурус икирген бис дээрзинге ынанып турар бис деп, ол чугалаан.

ЭФИОПИЯНЫНГ БЕРГЕ ХҮННЕРИ

Эфиопиядан дуураанын медездер кып турар. Чоокта чаз Адис-Абебанын эң улуг гостиницасына (зачылар бажыды), а ол мышак найы-сылдык муниниңтедиге, база делегейде аэропортуна бобалар частышкыны димиттелген. Олген кижилер база бар. Эфиопияда шеригниң түр административтик комитетинин (ШТАК) пол-литик болгаш социал-эко-номиктиң чаарылаарына шактылаары чүткү турар реалдык иделгелерин, шияшкынының ыдыг үлгелерининиң кылганы медеглээн.

Эфиопияда ол ай дуураанда үрүдүлдө келген ыдыг чаарылаары дашкык «антифеодалдык революция» деп адыр турар. Ону Чесекит Куптер удуруту турар. Шериг удурутулары, улас массаларын күл-сорууну барымаалаашышаан, чүрттун хөвүлдиги чорууну кула-ча чүдөгөнгө бооп турар феодал-монархизм эрге-чигериниң чүткүлү улгайган деп чарлап турар. Чесекит Куптер «Хамитик мурунуда Эфиопия дээр» деп, кийиргенге ада-беле со-лолган турар. Оң кула-ча со-рулууда — феодал-монархизм чыгарышкыны чымы-чалды эрге-ажыктарында на-ционал эрге-ажыктарын берик бооп, ону барымаалаары бооп турар.

Эфиопияда интelleктуел тургузуу үндешин-биле чаар-тыры шагда-ла эргекон чу-гула турган. Чүрт бодунуң хөг-жүдүлгенин талашы-биле өс-кө муртардан элден каш өс-кө чүдөгөн калган. Оң чо-нуунуң кижизик санына оонаш-тыр оруулаа делегейде эң соолу черлерин барына

Элелел турар. Феодал-помехик тургузууну үндешин аялгы чоннар чедиме, адым бол-ган эрге-шөлдө чок байлаада чурттан турарлар. Чүртка хөдөй адыр, айна-хөргөңи сам-чылар болгаш кара туралы-нда үлгелерининиң кылр чорунуң адымга адымга чүт-түп өзбөгөнгө арай ден-зет-тели турар. Чүрттун 26 мил-лион чонууну хөй кеви улу-дун элдериниң шөлдөң хө-дөлгөп ай, оларга дүстүттү барык чыгык кеви бээр че-ри чок тараычтын бооп тур-гар. Чериң 80 хуузу импер-аторга, феодалларга болгаш хүрээ-хөткө хамаарып тур-гар. Чүртта улус өөрдөгө-нүн, амчи хөдирелтишинин системасы шүткө чок. Көдө-дө черлерде эге өөрдөгө-лө уругуларын чүгө 2 хуузу лаара тултулган.

Мөөс чон ол хире адым-турениң, чедиме турла, бай-шырык кижилерин каас-коп чоруу оңа толгары-биле көстүп турар. Байлар байы-рамыны күлгөп амыш-кыларын кылып турар уеде Ад-дис-Абебанын бары-сараян доктан магистратура, ча-ныдай аш-чутта олген кижилеринин чымы чоруп тургулаат. Чүртта тараыч-тын үрүдүлдөгө ийги, кап-даанышкыны аялгы чоннар ийги адыр аар-берге байлаа-улам барымаалган. Ол үеде аш-чуттап 200 муң адым кижизик өлгөн. Бай-шырык кижилерин эрге-чигерин, чүрттун чыгыктың бодунуң аш-чут-ка тараышкыны чурт-кай айна-хөргөңини хууда ба-жы адыр байырына доор адымга турганар.

Мыдың чыдаанышкыны уругулардан чүртка шиякыр артык берге байлаа тургу-

Азияга айыыл чок чорук дээр

НОЛОМБО. (СЭТА). Тайбыл-че болгаш кады аялдайла-гаже улаанышкынын болу-ру боттарынын ийил барым-далаар чүткүдүн Бангунга 1955 чылда-ла медеглээн Азия күрүлери-ла иншитарин ам-база катап бадыткап болган он амырларга боттардыр дээр бугу чөдөрүн кылар жуурут. Ол оң-дээ чүгула болур деп, Тайбынның Бугу-делегей Чуваленин кижигу, Шри Ланканын Тайбын чө-вүленин болгаш Азия, Афри-ка чурттары-биле аш-сеткил

«Пионер-11»-ниң ужудушкунунуң дугайында

НЬЮ-Йорк. СЭТА корреспонденти А. Воронинниң дамытыны болза:

Планеталар аразының авто-маттың «Пионер-11» станциясы Юпитерден чыккан-биле алгырга 43 муң километр эртен бол-ган ам Сатурниге улгаш чо-рупкан деп, АКШ-тын аэро-навтика болгаш космос дел-гемгери иншитарин талашы-биле национал эргеленин (НАСА) төлөөлекчилери дия-наткан.

Юпитерин чымы-чале жу-дул эртин бар чораян, «Пи-онер-11» ол планетанын даш-тынын, оң иншиде Чордон хайгарар арга чок позисе камчыларын фото-чуртта-рын Черге амычып берген.

Хамаарышпас, бот-эргелиг Кипр дээр

Кипр-биле холбашкан бо-лушкунуң бот хунерде де-легейниң улустарының кы-чөгөнгөй база катар хаара түдүп турар апарган. Чүрттун дүрүм бугуар сонгуктан пре-зидентин болур архиепископ Макарос тороң тургунче де-дир эоп көр деп турарынд дугайында диялган солу-нарга таймыр чүдүлөр би-жириниң кула-ча чыдаагы ол бооп турар. Афияның ше-риг эрге-чигериниң бол-ган НАТО-нуң реалдык аде-геттерини Кипрге кылган ча-закка удул үмөзүнүн сою-да Макарос ол ортудуктан үнүп чорур уугурга та-варышкы билдинген болгай.

Кипрениң хөй кеви оң де-дир чымы-чалың дугайында меделин ооршну-биле дия-лашкан Кипрдин ити адым-павар. Кипрдин ити адым-павар улузуниң депшангит партиязынын Топ Комите-диниң кийиринде медеглэ-ни болза; ол болушкуну кипр улустун бугу-ла патриоттун күнтеринин чыгыс эвиз би-жирларынга болгаш кипр айтырынын иншитары чы-гыс ай шүгүмү адымга кылгырына идгалг болур ужурут. Кипр айтырынын тай-бың бугу-ла иншитары-ның аргаларың дугайында

дугураакына Макаросуң, Кипрдин президентиниң де-легейниң түр күсөлдү турар Кипрдинистин болган Гре-цияның премьер-министри Карманелиниң аразында чеди-ин адымга чүгула чүд бооп турар. Ужур-адымдык сою-да президент Макарос «олар-га автономиянын эргезин тыпсырынын дугайың интelleктуел дугайында чугала-нышкыны Кипрдин тургустер-биле кылгырына бо-дууну белевин» медеглээн.

Макаросуң Кипрге чедер бергенин союда ортудук-туң грек болгаш түрк боук-териниң төлөөлекчилериниң аразында чугалаанышкыны-нын соккалар дугайында Турциянын дашкык херек-ти министрствонун төлө-лекчилерин медеглээн Кипр-дин улустунуң союкына та-рымга чок чүгула база бол-дурган. Оң-биле кыды Кипр-де түрк Чесекит Куптериниң шуут дайыны белеи байла-че шияктык; а түрк шериг-лер-биле кипр национал гар-дияныч чон турар шүгүмү дургаар түрк таңк болган ча-дас шериг кезектери димчеп чоруп турар дээр билдин-ген.

А. ОСИПОВ, В. КУДЕЛИН, СЭТА.

«Пионер-11»-ниң ужудушкунунуң дугайында

ПОЛЬША УЛУС РЕСПУБЛИКА. Пруш-ковта станон туудуунуң «Май 1» комбина-рунун продукциясы делегейиниң он-он күрүлери-нде бо-ла көзүлген турар. ССР-ниң чашын бугуар бажырыңгагы про-граммалыг оруннээшин станонт-арын, фрезерни станоктар бугуруриңге амырлар дарилгелериниң унда бугуру берип турар. ЧУРУКТА: этелге цегинде. ЦАФ — СЭТА-ның фотоу.

База бир чемпион

БОНН. (СЭТА). Дортмунд чуртут бот чолочы штраф-тадырыңа «чемпион» болган. Ав-томашалар тургузар черлер-ге ады ай дурунда чүрум үрөп келген, ол чөдөчынниң полицияга штрафатканы ния-тизи-биле 5080 марка акша тунип болган.

Районга административтик хөдүргө төптери кадырлыг дугайында саныш салышаан, бичи-бичи чурттакчылыг чер-лер дугайында өзүлгер акур-терин эвиз черден, магалин-тер дээр арктан, клубтар, мастерсклар аялмышышаан, а олар чок черлерге чаз-чаа ийил адыр черлерин амыт-кан. Чикээ, Златостовкада 75 орунунг унасток эмилгенинч ийи кыз бажыи бар.

Анык эвиз Валентина Ива-новна Николаевна мына дээр: — Ажы-дээ дүшкүрүлгө-ле, мынала-дээ бистин амыл-чукудузуга кайы хире күштү-гүдү адырмын маңа! Бугурут ма-наш билген бис. Эмчел ашам билген бистин маңа амыл-чукудузуга хуусууза бичи-дээ дээр деп турар. Бичи-дээ дээр деп турар. Бичи-дээ дээр деп турар. Бичи-дээ дээр деп турар. Бичи-дээ дээр деп турар. Бичи-дээ дээр деп турар.

А. ЛЕКИН, СЭТА-ның көрр.

Шылгараңгай полководчуга

тураскаалдың демдээ кылдыр

Моссовет күүсөмүнүн шиитлирин өзүгүр Мейер кудумчузуна хамааты лайынныч болгаш Ада-чурт-тун Улуг дайынны алдарлыг маадыры, Совет Чепсектиг Күштерини тургузукчуларынын бирээзи, Совет Эвилелинин үш дакпыр Маадыры, Совет Эвилелинин Маршалы С. М. Будённый аттыг кудумчу кылдыр алаан.

Декабрь 4-те найысыалдын Перово болгач Май бири районнарын ажалчы чоннарыннын митингини болган. Митингини ол алдарлыг болушкунга тураскааткан. Шылгараңгай полководчу, Совет Эвилелинин Маршалы С. М. Будённыйга тураскаалдын демдээ кылдыр бажынарнын бирээзинге тураскаал самбыразын тургускан.

(СЭТА).

СОЛУН ЧУУЛДЕР

Чаңгыс черге чыыр

Башкыриянын бойдуу сайгамчык аян-бүрү: мында эвим аргалар-даа, каңаазаал ховулар-даа, бедик сыннар-даа, ногаан дөргүнөр-даа бар. Чүге дээрге республиканың девискээринде соңгу болгаш муруну чүктөрүнүн үнүш аймаалын кылгартары тудушкан.

Бойдустан ол аян-бүрү зоналарынын шуптузун удаас Уфа хоорайдан көрүп ап болур алаар. Оларнын бүгү хевирлерин Башкыриянын ыш камгалаччыларынын адын адылаан паркта чып турар. 100 гектар девискээрге чаптылар ук парк республика найысыалынын таптыг-ла төвүгө турар. Аңаа республикада үпүр турар бүгү ыш болгаш өлт-сиген аймаалы тарып өстүрөр. А дийг амытаннарнын төлөзөкчилерин баа камныг ажаап-тежээр.

Р. РУПЫШЕВ.

УФА.

(СЭТА-ның көрр.).

Камгалалга алган

Баланыр дээр далай кундустарынын доктаамал чурттаар чери Беринг ортулук боду берген. Баланыр болза норка, киш, сарыг-кундус чикектиг, сүт ижер амытаннарга хамаарлыр, унепиг аң болур. Оларнын амыдырал хеври онзагай, чүл дээрге үенич хөй нуруузу дайга эрттирер — аңаа удуур, чөмөннөр, ажы-толдерин баа аңаа ажаап, карактаар. Эң-не мык чежики далай чараа-чеченери, ракушкар болгаш мидийлер бооп турар.

Эрткен чүс чылдын төнтүзүндө ол улуг унепиг аңнарын араатаныг бау-биле төтөгөлеп кырганнын түчелинде кодуунда-ла бурүн-биле үстүң төнөриниң кырында келген турган. Беринг ортуука олор көнгүс артылаан, а Медный болгаш Куриль ортуукарга шоолуг эвес кезе арткай турган. Аңык Совет республиканын декрдини өзүгүр бежен чыл бурунгаар каланнарын шыгыны камгалалга алган. Оларнын артык черлеринге сүндөөр чоруурун хоруттаан, ортуукарга инспектор постуларын тургускан.

Оон каланыр чоорту өтүп эгелде. Беринг ортуука чокта-чаа чоруткан хыналданын көргүскени болза, оон мурун-чөвн талаанында каланнарын саны беш мүн ашкан. Медный ортуука оларнын саны 300-тен будун чурткы муңга чедир өскөн. Амыг үедө Совет ыраккы Чөөн чүктүң сугларында алды муң ажыг каланыр бар бооп турар.

М. ЖИЛИН.

БЕРИНГ ОРТУЛУК.

(СЭТА-ның көрр.).

Бурунгу Ригадан

Рига хоорайга эң баштайгы суг дамчыдылганын ыш ховлайлары ажаптан турган болган. Ол дугайын Латвия ССР-ниң Эртемгер академиянын төөгү институтунунг эспедицияшы тодараткан. Уг экспедиция эри Риганын Даугава кемче чоок бир шөлүгө казышкын ажалдыр чорудуп турган, оон ындыг ховлайларын артышкынын тып алган. Төгүгүнү бижимел керечиледерин өзүгүр алмрга, хоорайнын камгалал шивээлини бир суургаан суг сордурунга таарыштыр кылган. Бөдүүн настуң дуалаа-биле сордуруган сугну ыш ховлайлар дамчыштыр акыш турган болган ук ховлайларын ийи метр ханы чер иштиңе коргулун билектер-биле тудуштуруп турган.

База-ла мында XIII-XIV чүс чылдарга хамаарлыр чер кадыдан археологтар бурунгу ыш бажынарнын каасталга үчүлдери тып алган. Ол үчүдөр амыг ригажылар бурун-кемче чоок бир шөлүгө казышкын ажалдыр чорудуп турган аргаларын болгаш архителуралын өөренип билип алырынга дуалаар.

Эри Ригадан тывалган чүудерини аразында балык ажы-алдын дериг-херекселери, бажы иштиңиң эт-севи болгаш оон-даа өске солун чүудер бар.

С. ШЛУНГИН.

РИГА.

(СЭТА-ның көрр.).

Дайынчы алдар тураскаалдары

Липецк хоорайнын паркыгыга үш эри үтөр-боону экеп тургускан. Ол болза орус шериглерин дайынчы алдарынын тураскаалдары болур. Уг үтөр-бооларын орус шериглериниң Азов шивээни эелеп алганына алдар кылдыр кулуп бүлүргөт деп мында бижээн.

Липецк чогуунда Воронеж хемге Петр I Азов шивээни эелеп алыр журулуг орус шериглериниң эскелери белектер турган деп төөгүдө бижээп болгай. Уггер-бооларын, оларнын октары, якорьлары болгаш өске-даа дериг-херекселерин амыг хоорай паркынын девискээринге турган шөй экилдидир заводларга кылпн турган.

Петр I үениңе кулуп бүдүргөн база бир солун үтөр-боону Липецкниң чурт-шичилде музейине Новочеркутино суурдан экепкен. Ону мыа үрелген бажынын подвалынын иштиңден довурак аразында тып алган. Петр хаанын үениңде Новочеркутино суур Россия куруненинги кызыгарында турган. Тоолуруг чугааларын өзүгүр алмрга, уг үтөр-боо тус суурун чуртгаларында даттык дайыннарнын хал-даашкынынан камгаланырынга дуулап турган. А тай-бы хуниңде оон даашташкыныны улуг байырдалдарын эгелээни мездээр турган.

М. ГОЛАЧЕВ.

ЛИПЕЦК.

(СЭТА-ның көрр.).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ.

Улуксө 567 000

УЛУСТУҢ ЫРЛАРЫНДА

УЛУСТУҢ ЫРЛАРЫНДА УЖУККАШ...

Мры—уран чүудуң терек агымынын эгелеп чыдар бажы. Дамырак кара сүт бооп агып үнгөн, дааш-шимээниң, джып-көөрөп чыдар күштүг чагыттарлыг Улуг-Кем ыш-каш, чоргаар хем сагышка килер кылдыр нити мр уран чүуду бистин республикада хөгжүп келгени билер бис. Улустун ырларында эгелаш, авторлуг улуг чогаалдарга, ийи-чаңгыстыл күүселделеринден-хөй үлүг нити мрлар, кантатарларга чедир Тываның ыры уран чүуду өзүдениң нарын болгаш онзагай орун эртип чоруп олурар. Бистин республикага ыры уран чүудунуң херин бажынарнын кылган үгө сөөлүг оң беш хире чылдар хамаарлыр. Орта коо бааза Кызылга музыка училищениң (амгы уран чүуду училищени) ажытыгына улуг рольдуг. Ол ышкын культуранын ыры-биле холбаалыг адырларын тургустууп, сайбар келгени ийгилик, киржилгелер. Чижээлээрге, найысылаада база районнар теңтеринде урурларын музыка школалары, телевиденини болгаш радионун симфония оркестри, хөгжүм-ши театрынын сценында музыкалыг шийлерин уза-дара көүдөп, күрүңе филармониянын «Саян» ансамбли тургустунулаан.

Тываның ыры уран чүудунуң херин бажынарнын түнелин бо чылын эскерткен бис. Гөргөн чурттуң найысылаа — Москва хоорайга эрткен тыва уран чүуду болгаш литератураның хуннери — бистин чогаалчылары, композиторлары, дирижерлары, ыраажылары, сымгычылары, хомусчулары, хөгжүмчүлеринске болгаш бот-тыныгыр артистеринске улуг шыгалаа болган. Ук шыгалаа ыры уран чүудунун хөгжүдөөниң база оон профессионал денелге күүселде үлүг шыгалаа болган. Ук шыгалаа ыры уран чүудунун хөгжүдөөниң база оон профессионал денелге күүселде үлүг шыгалаа болган. Ук шыгалаа ыры уран чүудунун хөгжүдөөниң база оон профессионал денелге күүселде үлүг шыгалаа болган.

Совет Тываның ыры уран чүуду улустун ырларында эгелаш, бо хүнерде бедик денелге чедир хөгжүп келген деп, дийим чугаалап болур. Моон херчин хөй үнерде күүселделерден алганда, чаа жанраларын көстүп келгени болур. Мынаа чижек кылдыр чаңгыс мандыг чүүгө доктаалыгар. Республиканың болгаш зона көрдүдөрине коллектив бурундан келген, хөй үнерге тургустунган, бе-

диң мергежилге күүсеттиген нити ырларын жери демделеп турган. Олар баске баа эки биричир, а оң ажыг чылдар мурунда мыдыг күүселделерин чүгө күзеп турган болгай бис.

Бо чылдын октябрь айда Москваның П. И. Чайковский аттыг концерт залыга баштайгы тыва кантатарларын чаңгылыны үгени — бистин республиканың ыры уран чүудуну артында чаа болушкун И. Ирайловичиниң «Баирал кантата», А. Чыргал-оодун «Ада-чурт» деп оркестрлик нити мрга бижээн бо чогаалдары (кантата) чүгө чаа, улуг хемчөндөг жаннын шыгы келгени эвес, а күүселде таламы-биле база чедикшиңиг болгаш Москва-чынар база оңу дыннаан композиторлар чугаалап турган.

Тываның нити мр куулурамын хөгжүдөөниң онзагай черин улустун ырларынын арыг, хөгү, аяныг, ритмикалыг үндөшнери тургузуп, дынакчыларын бодуче хаара көрүтүп ап болур.

Чаа мотосанакты бир-ле дугаарында Магадан болгаш Сахалин облыстарын, Нени АССР-ниң геологтары, ивижилери, аңчылары алыр.

ЧУРУНТА: «Лайна» дээр мотосанак.

Леонтьева, Т. Балаховский, И. Приданкина, Э. Лесникова олар боттарынын улуг-хуузу кирип, чүгө Москва чорурун мурунда бенин ийи ай белекелдерин эрттиргейлер. Нити мр коллективине «Саян» ансамблин ыраажылары-биле кады хөгжүм-ши театрынын артистери, уран чүуду училищенин сургуулары болгаш колданын бот-тыныгыр талантылары кирип, хөй-хөй москваларын, Р. Шедри, А. Филарковский дөөн өске-даа композиторларын кайтаткан.

Совет Тываның ыры уран чүуду улустун ырларында эгелаш, бо хүнерде бедик денелге чедир хөгжүп келген деп, дийим чугаалап болур. Моон херчин хөй үнерде күүселделерден алганда, чаа жанраларын көстүп келгени болур. Мынаа чижек кылдыр чаңгыс мандыг чүүгө доктаалыгар. Республиканың болгаш зона көрдүдөрине коллектив бурундан келген, хөй үнерге тургустунган, бе-

диң мергежилге күүсеттиген нити ырларын жери демделеп турган. Олар баске баа эки биричир, а оң ажыг чылдар мурунда мыдыг күүселделерин чүгө күзеп турган болгай бис.

Бо чылдын октябрь айда Москваның П. И. Чайковский аттыг концерт залыга баштайгы тыва кантатарларын чаңгылыны үгени — бистин республиканың ыры уран чүудуну артында чаа болушкун И. Ирайловичиниң «Баирал кантата», А. Чыргал-оодун «Ада-чурт» деп оркестрлик нити мрга бижээн бо чогаалдары (кантата) чүгө чаа, улуг хемчөндөг жаннын шыгы келгени эвес, а күүселде таламы-биле база чедикшиңиг болгаш Москва-чынар база оңу дыннаан композиторлар чугаалап турган.

Тываның нити мр куулурамын хөгжүдөөниң онзагай черин улустун ырларынын арыг, хөгү, аяныг, ритмикалыг үндөшнери тургузуп, дынакчыларын бодуче хаара көрүтүп ап болур.

Чаа мотосанакты бир-ле дугаарында Магадан болгаш Сахалин облыстарын, Нени АССР-ниң геологтары, ивижилери, аңчылары алыр.

ЧУРУНТА: «Лайна» дээр мотосанак.

Леонтьева, Т. Балаховский, И. Приданкина, Э. Лесникова олар боттарынын улуг-хуузу кирип, чүгө Москва чорурун мурунда бенин ийи ай белекелдерин эрттиргейлер. Нити мр коллективине «Саян» ансамблин ыраажылары-биле кады хөгжүм-ши театрынын артистери, уран чүуду училищенин сургуулары болгаш колданын бот-тыныгыр талантылары кирип, хөй-хөй москваларын, Р. Шедри, А. Филарковский дөөн өске-даа композиторларын кайтаткан.

Совет Тываның ыры уран чүуду улустун ырларында эгелаш, бо хүнерде бедик денелге чедир хөгжүп келген деп, дийим чугаалап болур. Моон херчин хөй үнерде күүселделерден алганда, чаа жанраларын көстүп келгени болур. Мынаа чижек кылдыр чаңгыс мандыг чүүгө доктаалыгар. Республиканың болгаш зона көрдүдөрине коллектив бурундан келген, хөй үнерге тургустунган, бе-

диң мергежилге күүсеттиген нити ырларын жери демделеп турган. Олар баске баа эки биричир, а оң ажыг чылдар мурунда мыдыг күүселделерин чүгө күзеп турган болгай бис.

Бо чылдын октябрь айда Москваның П. И. Чайковский аттыг концерт залыга баштайгы тыва кантатарларын чаңгылыны үгени — бистин республиканың ыры уран чүудуну артында чаа болушкун И. Ирайловичиниң «Баирал кантата», А. Чыргал-оодун «Ада-чурт» деп оркестрлик нити мрга бижээн бо чогаалдары (кантата) чүгө чаа, улуг хемчөндөг жаннын шыгы келгени эвес, а күүселде таламы-биле база чедикшиңиг болгаш Москва-чынар база оңу дыннаан композиторлар чугаалап турган.

ЧУРУНТА: «Лайна» дээр мотосанак.

Тываның нити мр куулурамын хөгжүдөөниң онзагай черин улустун ырларынын арыг, хөгү, аяныг, ритмикалыг үндөшнери тургузуп, дынакчыларын бодуче хаара көрүтүп ап болур.

ЧУРУНТА: «Лайна» дээр мотосанак.

Чаа мотосанакты бир-ле дугаарында Магадан болгаш Сахалин облыстарын, Нени АССР-ниң геологтары, ивижилери, аңчылары алыр.

ЧУРУНТА: «Лайна» дээр мотосанак.

Совет Тываның ыры уран чүуду улустун ырларында эгелаш, бо хүнерде бедик денелге чедир хөгжүп келген деп, дийим чугаалап болур. Моон херчин хөй үнерде күүселделерден алганда, чаа жанраларын көстүп келгени болур. Мынаа чижек кылдыр чаңгыс мандыг чүүгө доктаалыгар. Республиканың болгаш зона көрдүдөрине коллектив бурундан келген, хөй үнерге тургустунган, бе-

ЧУРУНТА: «Лайна» дээр мотосанак.

диң мергежилге күүсеттиген нити ырларын жери демделеп турган. Олар баске баа эки биричир, а оң ажыг чылдар мурунда мыдыг күүселделерин чүгө күзеп турган болгай бис.

ЧУРУНТА: «Лайна» дээр мотосанак.

Бо чылдын октябрь айда Москваның П. И. Чайковский аттыг концерт залыга баштайгы тыва кантатарларын чаңгылыны үгени — бистин республиканың ыры уран чүудуну артында чаа болушкун И. Ирайловичиниң «Баирал кантата», А. Чыргал-оодун «Ада-чурт» деп оркестрлик нити мрга бижээн бо чогаалдары (кантата) чүгө чаа, улуг хемчөндөг жаннын шыгы келгени эвес, а күүселде таламы-биле база чедикшиңиг болгаш Москва-чынар база оңу дыннаан композиторлар чугаалап турган.

ЧУРУНТА: «Лайна» дээр мотосанак.

Тываның нити мр куулурамын хөгжүдөөниң онзагай черин улустун ырларынын арыг, хөгү, аяныг, ритмикалыг үндөшнери тургузуп, дынакчыларын бодуче хаара көрүтүп ап болур.

ЧУРУНТА: «Лайна» дээр мотосанак.

Чаа мотосанакты бир-ле дугаарында Магадан болгаш Сахалин облыстарын, Нени АССР-ниң геологтары, ивижилери, аңчылары алыр.

ЧУРУНТА: «Лайна» дээр мотосанак.

ХАБАРОВСК. Хабаровскиниң «Промсвязь» заводу «Лайна» дээр мотосанактарны баштайгы бөлүн кылпн үндүргөн. Мотосанакты илчире хевирлик дугайларын резина-демир аймаандан кылган болгаш бир ээр лыялыг. Ол шапта 45 километрин маңап эртип шыдар. «Лайна» ийи кижи олура болгаш ийи чүс килограмм чүвүтү сөөртүп кылдыр таарыштырган. Чугула херек аларга, шанакка южугну база сөөртүп ап болур.

«ШОЛБАН» БИЛЕ «ЧЕЛЭЭШ»

Мунуң-Тайга районунуң Кызыл-Хал суурда херээженер чөвүлелиниң база ашквартирларын база солуннарнын көрүдө делегелесин клубка орештастап эрттирер.

Уг сана солуннарга колхозчу херээженериниң ажы-амыдыларын, оларнын зөй-нитти ажылына киржилгесин баай эвес чырыдып келген.

Декабрь 8-те МОСКВАДАН

- 13.30—Дамчыдылгалар программасы.
- 13.45—Өңүгү телекөргүзүт. «Тоолуу канчаар чуртуура».
- 14.05—Медээлер.
- 14.15—Өңүгү телекөргүзүт. РСФСР-ниң Курчунниң улусту коллективтериниң фестивалы. Сибирь таңдыларынын Курчунниң Красноярск ансамблинин концерт.
- 14.55—«Беш мыдыг туугуларында». Байкал-Амур магистральнын болгаш Усть-Илим ГЭС-тиң туугуларынын дугайында.
- 15.40—Өңүгү телекөргүзүт. «Жирофе-жирофе» деп музыкалыг телешоунун баштайгы көргүзүт.
- 16.30—Өңүгү телекөргүзүт. «Москва конькиери». Фигурулуг чүгүлдешкыге делегер маргалдаан.

Декабрь 9-та КЫЗЫЛДАН

- 17.00—«Тилеттирбөөн хоругдаткан». Телефильм.
- 18.15—Телемедээлер.
- 18.30—Урулгар. Мультифильм.
- 18.50—«Калкыш», Дамчыдылгалар.
- 19.05—«Июлай Шлюнов анаа хүнери». Кыска фильм.
- 19.15—«Көздөн амыдырал», Дамчыдылгалар.
- 19.40—«Амоочулар», Телефильм.
- 20.10—Телемедээлер.
- 20.20—Чаралдар, реклама.
- 20.25—Телеконцерт.
- 20.40—23.00—«Резидентиниң частырымы». Уран-чечен фильм.

Кошка Барын районнарга агарың температурасы 14—19, арктикалыгы 22—26 градус соок болур. Кызылга шокор булулттар, хар чагбас. Чөөн чүске угламышкыны кошкөк хат болур. Агаарның температурасы хүндүс 22—24 градус соор.

Редактор В. С. ШАРВАН.

АНАТОЛИЙ ПЛАТОНОВТУҢ КҮЗЕЛИ

Чарбон дылдарын билер болгаш бурунгу индийиниң мурунда туруп келген Меленджеро деп депилге үениң бижин номчуур соругуна салып алган студент оол-биле чугаалажыр аргалык болган мен. Оон адын Анатолий Платонов дээр. Москваның Курчун университетиниң дыл факультетиниң дөркү курсуунда өөренип турар. Ол 28 харлыг.

— Ортумақ школаным дооскан соонда мен университет дугайында бодавайын-даа турган мен. Украинада шахтер суурга төртүтүнгөн мен. Мөөн кыргыч-адам, адам болгаш улуг амыг шахтага ажалдан турган. Школа дооскам, мен база-ла шахтер болу берген мен — деп Анатолий чугаалады.

— Мергежилдерин чүге солуур деп барганыңар ол?

— Шахтага ажалдан турала мен өске-даа дылдарда бижиттинген номнар чып турган мен. Оон оларны өөренип, болгаш бенин орта билбейн өзүе сунууда берген болган мен. Ам чарбон дыл билер мен. Шуптузуң бир ай эки билбее болбайн аан. Чамдыктарын мен кык билпип ап, а өскелдери дыл өөренириге дуза кылдыр херектен турар мен. Чижээ, дыл таламы-биле дашткы литература номчурунда, азы лингвистикниң шүштүргүлө болгаш шичилелдер кылдыр оларын ажаптан турган мен. Университетчи бул чокка дылдарын эки билдири чедип алдымас дээрин билдингир. Ийчангач Москванын курчун университетинде өөрени бергешим бо-дур.

— Университет дооскам, чүнү канчаар деп планнап турар силер?

— Индида Инд хемин өрнүндө тывалган бижикти хевирлерин номчурун шөвөп көрө деп күзеп турар мен. Ол хемин өрнүндө хоорай цивилизацияны турганын тып-кандаан боор ам таптыг-ла бөжен чыл чөд берген, оңу төгүзүлөр болгаш археологтык бистин өрнүн III—II муң чылдарында хамаарыштырып турар. Бурунгу-индий литературан кийи төрелетенине билдингир Индиянын арий культураның-даа мурунда турган, мычарадыг Египет-тиң болгаш Месопотамиянын культураның дудак чөк бедик цивилизация орта турганын казышкынар билдир-каан. Кол археологтук казышкынылар чурткан черлерин ады-биле оңу «Мехенджеро Даро и Харашпа» деп алаан. Ол цивилизация чүгө азе

Чалым үнери — спорт болгаш мергежил

Чалым үнери — спорттун амык хеври. Ону биске алышым болгаш... секундомер берген.

Алышын эрип берге. Бедик үн болгаш чалымнын дозунга туруп алгаш, оон бажынык мөөн азыгыге ойталып алгаш көөр. Ол сөөн кырычче ужуң-кел чыткан ышкы сагындар.

Чалым үнер спортчунуң шимчөөшкүн бүрүзү (альпинизм алында) чүгө бедикти тилөөн сантиметрлерин-биле эвес, харын хыналда үнери секундаларына хем чөптүңер.

Чалым үнериниң чемпионаттарын бистинде мырыңды чоктап бээр — 1965 чылдан эгелде. Иччалаажок оон непертенгежики ораны дык дүрген.

Хендиден тутунмушаан «ханада» буттары-биле иттиңи, эгивенин өрү үлүп орап спортчуну көөр бис. Оон шимчөөшкыни бүзүрелдик болгаш дүрген. Бедикти бажында чөткөй. Спортчу хендир дамчып, кууду алыз ужуккан дег хиг дээр. Камгалал куручежи каалтын-даа болур-ла. Судья секундомерин доктааштыр.

База ол ышкы: чергелештир шөвөгн чөөн хендирлер-биле ийи кижи үлүп орап. Ол дээрге «ажыг сүржүшкүндүр. Бирги балымшыкы соонда спортчулар оруннарн сол-чу шааптар. Хавакта дер бенин чөдө тыртар чык чок. База бир кадыкты үшүтүп, оон соонда олар хайгарал көрүп болгаш өөренип турарлар. Чоокку үедө оларны чамдыктары совет спортчулар-биле кады маргалдаат кириң-даа бээр магал чөк.

Чалым үнери кижини чүгө мага-бодун болгаш тура-сруктуң сайбарлыг эвес, хары ажалдарында дузалыг. Тамы кырында астына берген алышынчи амы-танын чаңгыс-ла чалым үнүчүзү кижи

ап болур. Канды-даа вертолёт хонуп шыдаас кадыра элетери дамчыдылганын шуту-мун чүгө чалым үнүчүдери тургузар. Далай делелден 3.200 метр бедикте арт кыры-биле Токтогул ГЭС-тен (Киргизия ССР) Анжиянче (Эвек ССР) элетери дамчыдылганы шөвөгн 60 оолдар, оларнын иштиңде Совет Эвилелиниң чемпионаты кирип турар. Бедик далай Токтогул ГЭС-тин-даа кадыралда кыстарган шапкан Баши болгаш Саян-Шушенск ГЭС-терин-даа туудунда чалым үнүчүдери кирип турар.

Кулакка бир азым кылдыр дынналар чалым үнер мон-тажы, бызачы, бетончу деп чаа профессионал бенин тып-тып келтирган. Ол-ла Токтогул ГЭС-тин туудунга чалым үнүчүдери бетону краа ажыгавай салыр чаа арганы буттандырганнар: күрүне оон миллион-миллион рубльди камнап алган.

КИНО

- «НАЙРАЛ»: «Опоч алышкы